

Отримано: 15 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 6 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 12 жовтня 2017 р.

e-mail: yuliya.nadolskay@mail.ru

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-207-209

Мінкова О. Ф. Публіцистичний текст та мовна номінація / О. Ф. Мінкова, Ю. А. Надольська // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острог : Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 207–209.

УДК: 811.161.2: 82-92

**Ольга Федорівна Мінкова,
Юлія Анатоліївна Надольська,**

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, м. Мелітополь

ПУБЛІЦИСТИЧНИЙ ТЕКСТ ТА МОВНА НОМІНАЦІЯ

У статті розглядається проблема вторинної номінації як однієї з найскладніших проблем сучасної лінгвістики, а також функціональних засобів вторинної номінації. Вторинна лексична номінація – це використання наявних у мові номінативних засобів у новій для них функції називання. Номінація такого типу – явище досить складне, оскільки і цьому разі вторинні найменування не є результатом прямого відображення дійсності, а спираються на значення вихідного слова. У мові газетно-журнальної публіцистики, в першу чергу, трансформуються всі лексичні зміни, оскільки в ній більшою мірою, ніж у повсякденному мовленні, лінгвальний стереотип зазнає експериментальних перетворень. Вторинна номінація має в зазначеній підсистемі не епізодичний характер, а є однією з основних комунікативних настанов.

Ключові слова: газетно-журнальна публіцистика, вторинна номінація, комунікативність, лінгвістика, лінгвальний стереотип.

**Ольга Федоровна Минкова,
Юлия Анатольевна Надольская,**

Мелитопольский государственный педагогический университет имени Богдана Хмельницкого, г. Мелитополь

ПУБЛИЦИСТИЧЕСКИЙ ТЕКСТ И ЯЗЫКОВАЯ НОМИНАЦИЯ

В статье рассматривается проблема вторичной номинации как одной наиболее сложной проблем современной лингвистики, а также функциональных средств вторичной номинации. Вторичная номинация – это использование наличных в языке когнитивных средств в новой для них функции наименования. Номинация такого типа – явление достаточно сложное, потому что в этом случае вторичные наименования – это не результат отображения действительности, они основываются на значениях исходного слова. В языковой парадигме газетно-журнальной публицистике в первую очередь, трансформируются все лексические изменения, поскольку в ней в большей мере, нежели в повседневной речи, лингвальный стереотип претерпевает экспериментальные преобразования. Вторичная номинация носит в обозначенной подсистеме не эпизодический характер, это одна из основных коммуникативных установок.

Ключевые слова: газетно-журнальная публицистика, вторичная номинация, коммуникативность, лингвистика, лингвальный стереотип.

**Olha Minkova,
Yuliia Nadolska,**

Bohdan Khmelnytsky State Pedagogical University of Melitopol, Melitopol

NONFICTION TEXT AND THE LANGUAGE

The secondary nomination is considered as one of the most difficult problems in the modern linguistics and as functional techniques of the secondary nomination. The secondary lexical nomination is a usage of available nominative methods in the language, which are new for their function of denomination. The nomination of such type is the phenomenon, which is rather complicated as in this case, the secondary nominations are not a result of direct reflection of reality, and they are based on the meaning of the original word. First of all, in the language of newspaper journalism all lexical changes are transformed, as the lingual stereotype is impacted by experimental changes greater in it, than in daily speech. The secondary nomination has non-episodic nature in the mentioned subsystem and is the one of the main communicative attitude.

Key words: newspaper journalism, the secondary nomination, communication, linguistic, lingual stereotype.

Кожна історична доба вносить корективи в життя суспільства, створюючи нові форми та цінності. Початок двадцятого століття характеризується кардинальними змінами в політичній, економічній та культурній сферах життя українського народу, які знаходять відображення в мові та мовленні цього періоду.

«Слово, – наголошував О. О. Потєбня, – покликане бути посередником між новим сприйняттям і попереднім запасом думки» [15, с. 127]. Воно відтворює видозміни вражень про предмет, нове його бачення. Сучасне українське мовлення відзначається процесами демократизації, збагачення та модернізації мовної картини. Мовний арсенал сьогодення поповняється новими поняттями і явищами, зв'язками і відношеннями між ними. Нові мовні риси характерні творам, які розповідають про нашу добу та набувають політичної забарвленості.

У сучасному мовному спілкуванні важливе місце посідають писемні комунікативні утворення – тексти. Для сфери їх функціонування одним із важливих чинників є врахування «стану знань у момент створення тексту, бо, як зауважує Т.В.Радзівська, «від наявності/відсутності розриву в часі між основними фазами текстової комунікації залежить життєздатність тексту, а не тільки його успішність та продовження комунікації» [16, с. 8].

Публіцистичні тексти з'являються з конкретного приводу, актуального для життя соціуму, як реакція на певні події. Вони репрезентують певний функціонально-стильовий клас текстів, у межах його саме газетно-журнальний стиль створю-

ється з метою повідомлення, популяризації інформації, що визначає внутрішню організацію його лінгвістичних властивостей. Саме за допомогою могутньої сили живого слова і постають актуальні питання сьогодення. У зв'язку з цим особливого інтересу серед сучасних лінгвістів набувають явища вторинної номінації слова, що на сьогодні досліджені недостатньо. Таким чином метою нашої статті – є розгляд і вирішення проблеми вторинної номінації і стилю мови з урахуванням жанрово-стильової специфіки.

У своїх виступах сучасні публіцисти звертають увагу на нагальні проблеми суспільно-політичного, економічного, культурного життя держави, збагачуючи мову публіцистики новим поняттями, новим інвентарем специфічних мовних засобів, передусім лексико-фразеологічних та граматичних, вони все частіше послуговуються інтонаційними засобами створення емоційно-експресивного значення.

Мова публіцистики є об'єктом вивчення кількох галузей лінгвістики, зокрема стилістики [4, с. 148], лексикології [7], соціолінгвістики [8, с. 149]. Саме публіцистичний текст дає широкий матеріал для розв'язання численних проблем з мовної комунікації, комунікативної діяльності. Через мову публіцистики в українську літературну мову потрапила значна кількість термінологічної, наукової, суспільно-політичної лексики, збагачувались її синонімічні можливості. Оскільки в публіцистичних текстах значна кількість загальноживаних слів набула ряду нових значень, в українській мові з'явився ряд стійких словосполучень, утворених в основному на базі публіцистичної лексики [9, с. 31].

Сьогодні в українській лінгвостилістиці існує погляд, що «публіцистичний стиль – це термін, що перш за все, вживається для позначення одного з функціональних стилів літературної мови, призначеного для передачі масової інформації».

Для публіцистичного стилю характерні ознаки, які є доміантними і в інших стилях. М.А. Жовтобрюх зазначив, що мова преси розвивається не ізольовано, а в тісних зв'язках з іншими стилями, зокрема науковим [7, с. 30–31]. Будь-яке висловлювання цього стилю повинно спиратись на фактичний матеріал, на аналіз життєвих фактів. Звичайно, не меншу роль відіграє й інтерпретація фактів, авторські оцінки, аналіз. Для їх висловлювання необхідне використання емоційно-експресивних мовних засобів, бо вони, виявляючи думки, почуття, позицію власне автора, здатні викликати відповідну реакцію адресата.

Основне призначення публіцистичного стилю – формування громадської думки – визначальною рисою його є вдале одніання логізації викладу з емоційно-експресивним забарвленням. Щоб формувати громадську думку, публіцистичний твір має бути бездоганним стосовно логічної побудови. Водночас навіть найідеальніша в логічному плані річ не буде належно сприйнята, якщо вона викладатиметься безпристрасно, неоконечною, заштампованою мовою, тому в мові масової інформації взаємодіють елементи книжно-писемної та усно-розмовної мови. Аналізуючи публіцистичний текст, а саме газетно-журнальну публіцистику, чітко простежуємо, що в її мові сполучаються функції номінації та оцінки лексичних компонентів, а публіцистичність тексту досягається, за С. Я. Єрмоленко, завдяки влучним характеристикам, епітетам, нагнітанням оцінок, лексико-семантичним повторам тощо [6, с. 501]. Мовна специфіка публіцистичного тексту визначається не лише особливою лексикою, фразеологією, структурно-семантичною та синтаксичною побудовою, а й такими характеристиками, як: інформативна насиченість і експресія тексту; підкреслена виразність; оперативна фактологічна точність; обов'язковість чергування стандарту, стереотипних засобів і експресії; їхня органічна злитість; двобічна комунікативна контактність.

Функціональний аспект вивчення мовної системи в цілому і її одиниць зокрема є одним із найбільш цікавих аспектів сучасного мовознавства. Наразі значна увага приділяється як номінативним, так і синтаксичним та прагматичним функціям мовних одиниць [1, с. 11].

Як відомо, однією з основних функцій мови є номінативна, тобто називання об'єктів навколишнього світу. Механізм мовної номінації – постійний внутрішньомовний процес реагування на появу нових реалій дійсності – працює передусім на активний розвиток лексики як сукупності самодостатніх мовних одиниць, що позначають об'єкти довкілля.

Як зазначає В.Я.Нестеренко, «Типовою рисою номінації – є відсутність слова, що безпосередньо називає денотат. Номінація лише вказує на якість ознаки денотат. Номінація лише вказує на якість ознаки денотата» [14, с.61]. Створення нової номінативної одиниці може відбуватися двома шляхами: або за допомогою довільного винаходу формально абсолютно оригінального, нічим не мотивованого мовного знака, або з використанням уже наявних матеріальних мовних елементів. Вибір мовного знака-номінації – залежить від його комунікативної функції, характеру здійснюваної референції. Н.Д. Арутюнова вважає, що за цими ознаками можуть бути виділені чотири функціональних типи номінації: екзистенційна або інтродуктивна, ідентифікаційна, предикатна й апелятивна [3, с. 304–350]. Серед екзистенційних номінацій переважають імена й іменні вирази таксономічного і дескриптивного типу. На вибір ідентифікаційної функції впливає рівень інформованості таксономічного і дескриптивного типу. На вибір ідентифікаційної функції впливає рівень інформованості адресата мови, характер описуваної події, ставлення мовця до предмета, тип відношень між учасниками події, стиль оповіді.

Предикатна номінація предмета спрямована на виявлення його істотних рис. Цілком занурюючись у те, що повідомляється, предикатна номінація загострює увагу на одній з ознак предмета, тим чи іншим способом його уточнює, виокремлює й відтінює. Для цього використовуються визначені син тактико-семантичні прийоми протиставлення, нанизання близьких за значенням імен тощо.

Апелятивна функція, як правило, має емоційно-експресивне значення і фіксує відношення між співрозмовниками або виражає ставлення до мовця.

У сучасній лінгвістиці в теорії номінації розрізняють явища первинної і вторинної номінації.

Здатність мови за допомогою майже обмежених засобів фіксувати й передавати досвід людини виражається в тому, що значна кількість слів може передавати не одне, а декілька значень, тобто накладання вторинної номінації, що відбиває своєрідні асоціативні реалії конкретного соціально-мовного колективу.

Процес первинної номінації, відзначає О. О. Тараненко, на поверхні мови виражається: 1) як перенесення (повне чи часткове) назви вже відомого об'єкта для найменування ново пізнаного або ново оціненого, у результаті чого витворюється однослівна чи не однослівна номінація; 2) як предикативне приписування ознаки її певному носієві. «Причому предикат слід розуміти не стільки у вужчому, суто граматичному значенні, скільки як психологічний предикат, рему висловлювання з наявністю найелементарнішого психологічного суб'єкта (це швидше дійктивна, а не власне-номінативна одиниця)» [17, с. 386].

Отже, вихідною в дослідженнях цілого ряду лінгвістів (В. В. Мартинова, О. С. Кубрякової, І. Р. Вихованця) та інших є ідея інтерпретації номінативного акту як послідовно здійснюваного ланцюжка трансформації певної вихідної структури – предикативного знака – у знак непредикативний [10]. Такий процес репрезентується як «дериваційна редукція» [11, с. 130-132], що дає можливість сконденсувати речення у двокомпонентну одиницю, а останню в однокомпонентну, універбальну.

За термінологією В. Г. Гака та Т. В. Матвеевої, первинна номінація – «базовий номінат», «опорна номінація», тобто лексична одиниця у своїй первинній функції [5, с. 243]. Такий мовний знак має одиничну референцію і переважно є конотативно нейтральний [5, с. 243], тобто належить до класу «нейтральне загальноновживане слово». За умови існування неодноразового йменування денотата базовим є той, який може бути ідентифікатором стосовно всіх найменувань ланцюжка оскільки найбільш точно й безпосередньо позначає предмет.

Вторинна номінація кваліфікується як надання об'єкту ще однієї назви з іншою мотивованістю і з певною спеціальною метою (метонімічна, метафорична номінації, перифраза тощо). Явище вторинної номінації розглядають: як скорочення і рідше як розширення попередньої назви; 2) трансформацію вже існуючої назви об'єкта, яка не прив'язана до однієї синтаксичної одиниці [17, с. 386].

За В. М.Телією, вторинна лексична номінація – це використання вже наявних у мові номінативних засобів у новій для них функції називання [18].

Усі вторинні найменування формуються на базі того значення слова, чиє ім'я використовується в новій для нього функції називання.

Вторинна номінація відіграє значну роль в утворенні лексичних одиниць, а особливо одиниць ненормативного вокабуляра. Цей тип утворення позначений тим, що утворює не слова-деривати, а нове значення вже існуючих слів. Як зазначає Н.Черникова, тим самим не переважуючи мову кількістю виразів [2, с. 89–90].

На жаль, названій проблемі в сучасному мовознавстві не приділяється належної уваги. Зацікавлення саме вторинною номінацією почало виявлятися лише після 50-их років минулого століття, коли «не література лексика стала широко використовуватися засобами масової інформації (ЗМІ) для підвищення їх популярності» [1, с. 11]. Аналіз показує, що саме в засобах масової інформації на основі значень літературних і загальноприйнятих лексичних одиниць утворюються нові їх значення. При цьому часто вони можуть мати езотеричну, а часом, і пейоративну забарвленість.

Таким чином, характер, тип, структура мовної номінації, її емоційно-експресивні, стилістичні та інформативні властивості зумовлюються типом текстової комунікації як певного різновиду творчої мовної діяльності, способу мовомислення.

Лексична номінація є продуктом творчої діяльності мовців у витворенні системи денотативно-сигніфікативних одиниць.

Розрізнення типів первинної і вторинної номінації пов'язане з їх статусом як одиниць у системі мови і тексту.

Вторинна номінація кваліфікується як надання об'єкту ще однієї назви з іншою мотивованістю і з певною спеціальною метою. Вона є носієм внутрішньої форми нового значення, що опосередковане змістом її складників. Поява вторинної номінації у мові де термінується їх інформативними та образно-оцінними властивостями.

У мові газетно-журнальної публіцистики визначальними чинниками функціонування мовних одиниць у формі вторинної номінації – метафора, метонімія, перифраз, фразеологізми, аббревіатури, оксиморон, порівняння – є параметри стандартизації мови газети, що посилюють її інформативне над завдання, та експресивізації мови, котрі модифікують впливові якості лексичних номінацій, економії мовних засобів для вираження думки.

Література:

1. Авксентьев Л. Г. Сучасна українська літературна мова: Фразеологія / Л. Г. Авксентьев. – К. : Вища шк., 1983. – 137 с.
2. Азнаурова Э. С. Коммуникативно-прагматический аспект лексического значения слова / Э. С. Азнаурова // Коммуникативные аспекты значения: Межвуз. Сб. науч. тр. – Волгоград, 1990. – С. 23–29.
3. Арутюнова Н. Д. Номинация и текст / Н. Д. Арутюнова // Языковая номинация: Виды наименований. – М. : Наука, 1977. – С. 304–357.
4. Баранник Д. Х. Актуальні проблеми дослідження мови масової інформації / Д. Х. Баранник // Мовознавство. – 1987. – № 6. – С. 13–17.
5. Гак В. Г. К типологии лингвистических номинаций / В. Г. Гак // Языковая номинация: Общие вопросы. – М. : Наука, 1977. – С. 71–93.
6. Єрмоленко С. Я. Публіцистичний стиль / С. Я. Єрмоленко // Українська мова. Енциклопедія / Редкол. : Русанівський В. М., Тараненко О. О. та ін. – К. : Укр. енцикл., 2000 – С. 501–502.
7. Жовтобрюх М. А. Мова української періодичної преси (кінець 19-поч. 20 ст.) / М. А. Жовтобрюх. – К. : Наук. думка, 1970. – 303 с.
8. Коваленко Б. О. Мовні особливості та екстралінгвістична зумовленість публіцистичного стилю / Б. О. Коваленко // Система і структура східнослов'янських мов: До 70-річчя з дня народження М. М. Пилинського : 36. наук. праць. – К., 2002. – С. 171–177.
9. Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови / А. П. Коваль. – К. : Вища шк., 1987. – 351 с.
10. Кубрякова Е. С. Номинативный аспект речевой деятельности / Е. С. Кубрякова. – М. : Наука, 1986. – 158 с.
11. Мартынов В. В. Категории Языка: семиотический аспект / В. В. Мартынов. – М. : Наука, 1982. – 192 с.
12. Мова сучасної масово-політичної інформації / І. К. Білодід, М. М. Пилинський, К. В. Левицький та ін. – К. : Наук. думка, 1979. – 251 с.
13. Мова тоталітарного суспільства / Відп. ред. Г. М. Яворська. – К., 1995. – 127 с.
14. Нестеренко І. Я. Актуалізована номінація осіб (апелятиви) / І. Я. Нестеренко // Мовознавство. – 1996. – № 6. – С. 61–65.
15. Потебня А. Мысль и язык // Потебня А. А. Слово и миф. – М. Правда, 1989. – С. 17–200.
16. Радзівська Т. В. Текст як засіб комунікації / Т. В. Радзівська. – К., 1993. – 194 с.
17. Тараненко О. О. Номинация. – У кн. Українська мова. Енциклопедія / Редкол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко та ін. – К. : Укр. енцикл., 2002. – С. 385–387.
18. Телия В. Н. Вторичная номинация и ее виды / В. Н. Телия // Языковая номинация: Виды наименований. – М. : Наука, 1997. – С. 129–222.